

Perly z hebrejského Matouše 8 - Matouš 3:13-17

NG: Šalom, vítejte v osmém dílu Perel z hebrejských evangelií. Dnes budeme mluvit o verších 13-17 ze třetí kapitoly hebrejského Matouše. Jsem z toho nadšený, protože se dostaneme k tomu, abychom probrali některé věci z Tanachu!

KJ: Někteří lidé nevědí, že jsme napsali společně knihu *A Prayer to Our Father, the Hebrew Origins of the Lord's Prayer* (Modlitba k našemu Otci, hebrejské počátky Modlitby Pána), která nás na tuto cestu uvedla. Ta cesta se pak pro mne zastavila, protože jsme po vydání té knihy hodně cestovali, ale nezastavila se pro tebe. Stále jsi shromažďoval manuskripty. Dnes ráno mi došlo, že nic z toho cestování by se při této pandemii už nemohlo dít. To načasování bylo dokonalé.

NG: Mohl jsem na těch cestách uvíznout díky pandemii v Rusku, Německu či jinde, ale mohl jsem na všechna ta místa zajet a přivést informace.

KJ: Myslel jsem na to, co se v uplynulých několika letech událo. O Matoušovi jsme vždy hovořili, ale nebyli jsme schopni projít jím systematicky. Před několika lety jsem dělal Sérii červených písmen, Red Letter Series, což byla příležitost podívat se jen na slova Ješuy. Je to na bfainternational.com volně pro všechny dostupné. Pro nás to bude bonusem, jak budeme pokračovat v dalších dílech – kdo ví, kolik jich bude. V tomto dílu se poprvé objeví Ješua a promluví. Vždycky mne zajímalo, co přesně řekl.

Bylo to ale jen na úrovni úvodního studia, tak jsem čekal na další fázi, kdy máme příležitost používat tento úžasný nástroj, k němuž jsi nám umožnil přístup – meziřádkový překlad.

NG: Směju se, protože jsem si právě všimnul, že sis oblékl světlé modrou košili, protože já nosím světlé modré košile. Vždycky jsi nosil černé! Proč jsi změnil barvu?

KJ: Já tě přece ve všem následuji, Nehemio :).

NG: Tak ty máš na BFA Sérii červených písmen, Red Letter Series. To je legrační. Vzal sis moji košili.

KJ: Kopíruji vše, co dělá. Vždy jsi říkal, že toto nejsme schopni dělat, protože jsi potřeboval víc informací. To načasování je dokonalé. Nemůžeš být ve vlaku, v letadle, v autě, nemůžeš létat po světě. Teď z toho bereme užitek. Znovu říkám, že děkuji za tvou ochotu. Toto je hlubší a já se těším, až se Ješua ukáže jako dospělý.

NG: Někteří Židé mi říkají: „Proč to děláš? Proč učíš o hebrejském Matoušovi z perspektivy Žida, který žije židovskou vírou?“ Mohli by říct: „Snažíš se posilovat víru někoho jiné víry? Proč bys to dělal?“ Zastávám celé roky stále stejné stanovisko, mým cílem je vybavit lidi informacemi. Říkáš-li, že v něco/něčemu věříš, měl bys vědět, co to je. Měl bys vědět, čemu věříš. To mě přivádí k tomu, co je možná v tomto dílu klíčové. Dosud jsme měli příběh Ješuy jako dítěte a já chci přečíst něco z Nicejského kréda. Někdo mi to četl. Byl to křesťan a mluvili jsme o tom, čemu věří. Otevřel svoji Bibli a na přední obálce měl nalepené Nicejské krédo (Nicejsko-konstantinopolské vyznání). Nebudu to číst celé, ale je tam oddíl o Otci a o Ježíši a o Duchu svatém. Ta část, která mě zajímá, říká: „Sestoupil z nebe pro nás a pro naši záchranu“. Tedy, že Ježíš přišel z nebe. „Skrze Ducha svatého přijal tělo z Marie Panny a stal se člověkem. Byl za nás ukřižován za dnů Pontia Piláta, byl umčen a pohřben.“ To je zásadní, někdo mě na to před lety upozornil: Že Nicejské krédo nezahrnuje nic z Matouše, kapitoly 2 až 26, Marka kapitoly 1 až 14, Lukáše kapitoly 2 až 22 a Jana, kapitoly 2 až 17. Tedy vše od narození z panny až po ukřižování nebylo v uplynulých 1700 letech součástí křesťanského kréda v denominacích hlavního proudu křesťanství. Jsem nadšen, že se chystáme mluvit o tom, co v křesťanském vyznání chybí, protože říkají, že věří, že Ježíš je jejich Mesiáš a málo o tom káží a studují to – neříkám, že vůbec, ale jádro té víry nezahrnuje nic z Matoušových kapitol 2 až 26. Je to téměř jako poznámka, že? Dělal to všechno nikoli pro ty věci samé, ale aby se mohl dostat do 27. kapitoly Matouše. Skoro jako by ty kapitoly 2 až 26 byly jen takovou otravnou nepříjemností, jen abychom se skrze ně dostali rychle k tomu jádru, ukřižování, které je v kapitolách 27 a 28. To přesto, že většina evangelií je o tom, co dělal na zemi, a to je myslím hodně studia, na základě toho, že je to důležitý dokument, možná jeden z nejdůležitějších západní civilizace. To za prvé. Křesťané, kteří říkají, že v něm věří, ti by měli znát, co na zemi učil a dělal. Mnozí to znají, ale setkal jsem se s lidmi, jako byla jedna žena, která řekla, že její znalost Ježíše pochází z filmu Utrpení Krista. Příběhy evangelií vůbec neznala. Kromě Kristova

utrpení samozřejmě znala i vánoční příběh, ale o ničem mezi tím neměla ani ponětí, což byla dobrá paralela k tomu krédu. „Ještě jsem slyšela něco o kamenování ženy.“ Proto je důležité o tom mluvit. Je důležité chápat to jako základní dokument západní civilizace a jako základ pro lidi, kteří říkají, že tomu věří, tak by měli vědět, co říká.

A jsem nadšen, že mohu přijít se svým hebrejským zázemím a sdílet se o Ježíši jako Žid, o Ješuoovi jako Hebrej, co to znamená v historických souvislostech.

KJ: Hodně jsme spolu studovali, hodně jsme spolu cestovali a setkávali jsme se s různými lidmi. Lidé chtějí o Ježíši mluvit, o teologii a o tom, čemu mají věřit. Když jsi přiváděl k mé pozornosti hebrejského Matouše, vždy jsem na tom oceňoval, že se díváme na jazyk, historii a souvislosti toho, o čem mluvil. To, co říká, často přesahuje to, co jsme se o něm učili. Takže i já jsem nadšený, protože na tento díl jsem čekal 18 let. No, jsou to jen čtyři roky od začátku Red Letter Series, ale začali jsme tímto veršem. S tvým vhladem, s tvými myšlenkami a tím, co jsi nastudoval, to přivede naše studium na zcela jinou úroveň a lidé budou studovat s námi. Tak začněme.

NG: Jak teď o tom mluvím, uvědomuji si, že existuje skutečně zajímavá paralela mezi způsobem, jak přistupují k evangeliím křesťané, a tím, jak přistupují k Tóře rabíni. Je slavná otázka Rašiho, o níž hovořili i jiní rabíni, totiž proč Tóra začíná v Genesis 1,1. Tóra znamená „instrukce“, měla by proto začít v Gn 12,2: HAKODEŠ HAZEH LACHEM ROŠ CHODAŠIM, „Tento měsíc je pro tebe začátkem nových měsíců“. Je-li tedy Tóra knihou instrukcí, pak je vše mezi Genesis 1,1 a Exodus 12,1 zcela irrelevantní, protože to instrukce nejsou. Co tam tedy tyto pasáže dělají? Vůbec by tam být neměly! Pak se přichází s odpověďmi, proč tam jsou, a jsou to zákonické odpovědi.

Věc je v tom, že Tóra znamenající „instrukce“ není pouhou knihou zákonů. Není to jen kniha pravidel. Příběhy Abrahama, Izáka a Jáka, ty jsou důležité samy o sobě. Takže vidím tuto zajímavou paralelu. Rabíni skáčou rovnou do Exodu 12,2 a křesťané chtějí skočit z Matouše 1 do Matouše 27. To, že je něco mezi tím, to má svůj důvod.

Je důvod, proč existuje Genesis i proč existuje prvních jedenáct kapitol Exodu. Je v nich pro nás důležité poselství. Někdy se to ukáže, když potkáte někoho, kdo o tom nic neví, protože my to bereme za samozřejmost. Myslíme si: „My všichni ten příběh známe“. Ano, znáte ho, protože jste ho četli. Jsou ale lidé, kteří ho nikdy nečetli, ani o něm nikdy neslyšeli.

Tak se tu zabýváme příběhem, který se udál, a lidé jakou zklamání. Říkají: „Nehemio a Keithe, jděte už od toho prvního verše!“ Nevím, jestli se tentokrát k tomu prvnímu verši vůbec dostaneme, protože to pozadí je tak zajímavé a důležité. Právě jsme skočili z druhé kapitoly Matouše do kapitoly třetí. Mohli byste říct, že mezi veršem 12 a 13 třetí kapitoly jsme překročili to, čemu se říká „chybějící roky“. To je to, co se s Ješuoou dělo od doby, kdy byl dítětem, a jeho asi 30 lety, kdy vystoupil ve své službě.

KJ: Máme o tom nějaké dokumenty? Víme o nějakých?

NG: Existují lidé, kteří prohlašují, že byl v Indii a učil tam! Že byl něco jako guru. Pro mne je zajímavější *Tomášovo evangelium dětství*, *Infancy Gospel of Thomas*, které vypráví o tom, že Ješua měl jako dítě nadpřirozené schopnosti, že zabíjel a křísil děti, ranil lidi slepotou. Jednou z nejslavnějších věcí, kterou podle tohoto evangelia učinil, je že přivedl k životu hračku, figurku hliněného ptáčka. Toto se píše v Tomášově evangeliu dětství, což je bezpochyby křesťanské dílo, že? Není součástí Nového zákona, ale křesťané si kladli stejné otázky, jaké si klade mnoho lidí: „Co se událo mezi druhou a třetí kapitolou Matouše?“ Pravda, Lk 2 uvádí příběh o dvanáctiletém v Chrámu. Za celou dobu těchto chybějících let máme jen tento jeden případ. Co se událo v ostatním čase?

Ať toto Tomášovo evangelium dětství napsal kdokoli, napsal ho buď podle tradování toho, co se událo, což považují za velice nepravděpodobné, nebo se jen tak dohadoval, nebo se řídil tradicí postavené na dohaděch.

Stejná historika o hliněném ptáčkovi se objevuje v Koránu a také v *Toldot Yeshu*, což je židovské převyprávění evangelií. Někteří tomu říkají „Parodie na evangelia“. Většina historiků tomu nepřisuzuje žádnou historickou

hodnotu. Můžete ale vidět, že je zde tradovaná historika o tom, že Ješua bere ptáčky, vdechuje do nich život a oni odlétají. A ta se objevuje ve třech různých zdrojích: křesťanském, židovském i muslimském. Mohli byste říct, že je to jen vymyšlená pohádka. Ale ten příběh znají všichni. To mě na tom zajímá. Teď už ale konec dohadování, chybějící roky jsou za námi, On se objevuje na scéně. Přečtu to hebrejsky a pak tě požádám, abys to přečetl v anglickém překladu.

KJ: Já bych tady chtěl zpomalit. To, co chystáme dělat, nedělá na světě nikdo, protože máme přístup k informacím s tou prací, kterou jsi ty už udělal. Chci to říct i lidem, kteří na tomto projektu pracují. To, co se právě děje, to je vyvrcholení spousty práce, úsilí a času, které jsi tomu věnoval hlavně ty, když porovnání 28 rukopisů kvůli jednomu místu zabere šest hodin. Když tedy lidé říkají: „Pospěšte si, hoši, ať už se dostaneme k 27. kapitole“, naopak zpomalíme a užijeme si to, protože se tím dovršuje spousta práce.

NG: Ano. AZ BAH JEŠUA MEHAGALIL, „Pak Ješua přišel z Galileje“. Můžeme se tady zastavit? Než se ale dostaneme ke Galileji, jsem nadšen tím, o čem budeme mluvit v dílu Plus, totiž o verších 16 a 17. Ty nás přivedou od Matouše zpátky k Isajahu a k Žalmu 2,7. Tady ale musíme mluvit o kontextu. Není to jen v souvislosti s verši 13 až 17. Je to kontext celé služby Ješuy. A já se dostávám do potíží kvůli mým židovským bratrům a sestrám, kteří řeknou: „Nehemio, my ani nevíme, jestli Ježíš vůbec existoval“, i když ho Talmud zmiňuje. Zkuste si ale představit toto. Bůh posílá svého syna na zem. Proč ne do Číny? V údolí Žluté řeky, kde je každý pátý dnes žijící člověk, tam je kolébka jejich civilizace. Proč ne do Říma, centra světové vlády té doby? Proč ne do Ctesiphonu, centra perské říše v té době? Proč do malé vesničky v Galileji? Židé Galileu přehlíželi. Máme příběh, kde se říká: „Z Nazareta nepochází nic dobrého“. Jak by odtamtud mohlo vzejít něco dobrého? On je z Nazareta? Souvisí to s očekáváním. Měl by být z New Yorku nebo Los Angeles, z některého velkoměsta, ze Šanghaje, Tokia nebo z Říma. Ale z Nazareta? To je jako odnikud, z prostředku pole. Průvodci v Izraeli říkají, že existuje páté evangelium. Je evangelium Matouše, Marka, Lukáše, Jana, a tím pátým evangeliem je podle nich Galilea. Tím chtějí říct, že jí procházíte a dostáváte vhléd už jen z geografie. Je to neuvěřitelná zkušenost.

Když mi bylo deset let, vzal nás všechny otec do Israele na cestu s průvodcem izraelské společnosti Egged, byla to oficiální turistika s vládní pečeti, a jejich průvodce říkal: „Tady Ježíš dělal to, a tady Ježíš dělal tamto, a říká se, že tady udělal něco dalšího“. A můj otec šel k tomu průvodci a řekl mu: „My jsme Židé. Nezajímá nás nic z toho, co Ježíš dělal nebo říkal“. Byl velice zklamaný. Řekl: „Proč izraelská vláda mluví o tom, kde jsou všechna možná místa Ježíšova života?“ Neptal se ani, jestli jsou to ta správná místa. On o tom nepřemýšlel. Přemýšlel směrem: „Chceme vědět, kde byl král David, kde byl Saul“. Já se svým otcem souhlasím, toto chceme znát také. Myslím ale, že toto je také součástí geografie Israele. Jdete na místa jako je Kána galilejská, Kafarnaum, Kfar Nachum, tam se odehrálo kus historie. Hattínské rohy, i tam se udála spousta historie. Chci slyšet o křížácích, kteří tam byli ve 12. století poraženi, chci slyšet, že toto je to místo, kde Ješua kázal Kázání na hoře a že tam později žil ten a ten rabín, a že je tady hrob Maimonida. Všechno toto je myslím důležité.

Takže máme v Novém zákoně v podstatě postavu, kterou je Galilea. Má veliký kulturní obsah. Když dnes řeknete Galilea, lidé se zeptají, kde to je. Dívají se na ni svrchu, jako že je uprostřed nicoty. Jako na Chillicothe, to je skutečně jen velké kukuřičné pole.

Hodně lidí se ptalo, jakým jazykem Ježíš mluvil. To je ale svým způsobem chybná otázka. Když jsme byli v Jihoafrické republice, setkali jsme se s lidmi, kteří mluvili třemi či čtyřmi jazyky. Úředních jazyků je tam jedenáct. Z naší eurocentrické perspektivy se na to díváme tak, že běžný člověk, který pracuje v továrnách a na polích, nemá na učení se jazykům čas a že se jazyky učí ti, kteří na to čas mají. Učí se s učitelem, který jim předčítá latinu, řečtinu, a tak se učí i dalším řečem. Potom jedou do Francie, učí se francouzsky a cvičí se v ní tam. Takže my lidé ze západní civilizace předpokládáme, že mnoha jazykům se učí ti, kteří na to mají čas. Jedete-li to třetího světa, zjistíte, že tam to neplatí, a neplatí to ani v některých zemích, které součástí třetího světa nejsou. V Číně jsem se setkal s lidmi, kteří mluvili svým místním jazykem, pak mandarínsky a obvykle i dalším jazykem užívaným při obchodování v té oblasti, obvykle ze sousední vesnice. Lingvisté by je definovali jako jazyky mezi sebou nesrozumitelné. Jazyk toho místa, kde jsem žil, když jsem byl v Číně, se od mandarínštiny lišil víc, než se liší hebrejštiny od aramejštiny. Mezi těmito dvěma jazyky jsou stovky, možná tisíce slov stejných, stejně jako mezi mnoha semitskými jazyky. Například hebrejské slovo pro dítě je JELED, aramejské JALAD a arabské WALAD, je to totéž slovo, se stejným souhláskami, jen v arabštině je W a v hebrejštině J. V hebrejštině se děje totéž, J máme ve slovu CHAJA, jež znamená „život“, a od něho je odvozené ženské jméno CHAVA, kde je VAV. Takže dochází k záměně VAV-JUD. Mimochodem, máme jméno JEHOVAH, které je tvořeno zkrácením tří forem slovesa „být“ - HAJA, HOVEH, JIHJEH. V semitských

jazycích tedy vidíte stovky a tisíce společných slov a dokonce i jejich gramatika je velice podobná. Není pochyb o tom, že v Galileji lidé mluvili hebrejsky, řecky i aramejsky.

Když jste šli do Scythopolis, dnešního města Bet Shean, bylo osídleno Řeky a stalo se řeckým městem, nebo se v něm alespoň mluvilo řecky. Židé ve vesnicích kolem Bet Sheanu pravděpodobně mluvili hebrejsky a pak tu byli další, kteří mluvili aramejsky. Takže ptát se, kterým jazykem mluvil Ješua, to je jako ptát se lidí ve vesnicích Jihoafrické republiky, kterým jazykem mluví. Mohli byste se tedy lidí zeptat: „Jaký je váš mateřský jazyk?“ Tedy, jakým jazykem mluvila vaše matka. Jejich otec ale mohl mluvit jazykem jiným, že? S takovými lidmi se setkáváme. Existuje slavný výrok rabína Jehudah haNassi, který je zajímavou postavou. Žil a zemřel v Galileji, strávil tam celý život. V židovské historii je známý, protože někdy mezi lety 189 a 210 sestavil velkou kompilaci židovského či rabínského vyučování a výroků známého jako Mišna. V Babylonském Talmudu, Baba Kama 82b se píše: „Rabín Jehudah haNassi, rabín Juda Kníže, říká: ‘Proč mluvit aramejsky v zemi Israel? Mluvte buď hebrejsky, nebo řecky’“. Takže to bere jako dané, že je možné mluvit těmito třemi jazyky. Říká, že chce ve svém domě mluvit řecky. Aramejsky mluvit nechceme. Proč ne aramejsky? Chápalo se to tak, že aramejšťina byla řečí pohanů. Byli Židé, kteří mluvili aramejsky. Targum, což je starý aramejský překlad Tóry a později i Proroků a Spisů, je v aramejšťině. Lidé ale mluvili také řecky. Mohli mluvit i hebrejsky. Ta pasáž z Baba Kama pokračuje: „Jakým jazykem byste měli mluvit v Babylonii? Měli byste mluvit aramejsky? Aramejšťina je národním jazykem Babylonie“. Oni říkají: „Ne, aramejsky nemluvte. Mluvte buď persky nebo hebrejsky“. Proč persky? Protože žili pod perskou nadvládou a byl to jazyk Perské říše. „Nemůžete-li mluvit hebrejsky, pak mluvte persky, ale nemluvte jazykem těch pohanů, aramejšťinou“. Na aramejšťinu se pohlíželo svrchu. Není sporu, že tam stále byli lidé mluvící aramejsky. Musíme mít na mysli, že se mluvilo všemi třemi jazyky. Takže ta otázka, kterou řečí mluvil Ješua, je chybná, protože mluvil všemi třemi jazyky. Při různých příležitostech zřejmě používal různé jazyky.

KJ: Když jsem byl v Namibii, naučil jsem se trošičku afrikánsky. Když jsem odtamtud letěl do Johannesburgu s Jihoafrickými aeroliniemi, rozhodl jsem se pozdravit jihoafrického stewarda afrikánsky. Reakce byla ale poněkud negativní.

NG: To je úžasný příklad, protože s určitými jazyky se často pojí ideologické konotace. Dobrý příklad je z Jihoafrické republiky, kde byly protesty, protože chtěli učít populaci černých Afričanů v jejich školách afrikánsky a ne anglicky. Ti říkali: „My ale nebudeme schopni komunikovat s lidmi ve světě. Angličtina je mezinárodním jazykem a jedním z jazyků Jihoafrické republiky. Proč bychom se měli učít afrikánsky?“. Užívali to k tomu, aby je odřízli od ostatních lidí ve světě, a mělo to ideologickou konotaci.

KJ: Jaký má tedy v Galileji aramejšťina význam z historického hlediska? Jaký má význam řečtina? A jaký význam má hebrejšťina? Kdybys řekl alespoň něco k aramejšťině.

NG: Aram je jméno lidu, jednoho z národů zmíněných v 10. kapitole Genesis. Aram byl potomkem Evera, od něhož pochází slovo „Hebrej“, ale mluvil jinou řečí. V dobách před Prvním chrámem a po něm byla tři hlavní aramejská království. Byl Aram Damašek, což je Aramejské království Damašku, Aram Zobah, dnešní Aleppo, tedy Aram města Zobah či Aleppa, a Aram Naharajim, Aram mezi dvěma řekami, což je dnešní Irák či Mezopotámie. Abraham přišel z Aram Naharajim, tak je otázka, jestli mluvil aramejsky nebo hebrejsky. Není pochyb o tom, jak mluvil Laban. Laban mluvil aramejsky. Jak to víme? Když dělal smlouvu s Jákobem, vzal hromadu kamenů, kterou Jákob nazval GAL ED, což znamená „hromada (jako) svědek“, a Laban ji nazývá JEGAR SAHADUTHA, což znamená „hromada svědectví“. Není to stejný název. Genesis nám tedy říká, že pro ni měl Lában jiný název, protože používal jiný jazyk. Můžeme tedy s jistotou říct, že v době Jákoba lidé mluvili hebrejsky. Nevíme, jestli Abraham mluvil aramejsky, hebrejsky či oběma jazyky, ale za Jákoba byla tím jazykem hebrejšťina. Hebrejšťina byla jazykem s různými dialekty, kterým se mluvilo až do 9. století.

V naší knize *A Prayer to Our Father* jsme citovali výrok rabína Elijah ben Judah Nazaritského, který napsal něco, co se považuje za první gramatiku hebrejšťiny. Píše tam, že seděl v Tiberias na veřejných prostranstvích, na ulicích a tržištích, aby naslouchal řeči běžného lidu a mohl zaplnit mezery ve své gramatice. Ta je založena na hebrejšťině Bible, ale není v ní všechno, co ve staré hebrejšťině existovalo. Představte si, že bychom neznali ani slovo anglicky a to jediné, co bychom v angličtině měli, by byly spisy Shakespeara. Musel tedy naslouchat lidu, slyšet, jak mluví, aby zjistil, jaký má ten jazyk pravidla, v devátém a na počátku desátého století.

Abych se ale vrátil ke Galileji. Zmiňuje ji Isajahu 9,1 což je v anglické verzi Iz 8,23: GALIL HAGOJIM, „Galilea pohanů“, nebo „Galilea národů“. Chci se tady teď na chvíli zastavit. Lidé mi říkají, že si myslí, že slovo „gojim“ je hanlivé označení Židů pro pohany. Možná, že jsou Židé, kteří toto slovo tak užívají, já jsem se s tím nasetkal. Vyrůstal jsem ve společenství Židů, kteří si nebrali servítky, když se dostala řeč na ne-Židy. Měli pro ně označení, ale tím slovem nebylo GOJIM. Nebudu říkat, jaké slovo to bylo. Chce-li Žid mluvit negativně o ne-Židech, neřekne GOJIM. GOJIM znamená pouze „lidé národů“. Také Israel je nazýván GOJ, „národ“. Ale tady v Isajahu, 8,23 anglicky nebo 9,1 hebrejsky, vzniká otázka: Proč se jí říká „Galilea národů“? Nevíme to zcela jistě, ale pravděpodobně se to datuje zpátky k 1Kr 9,11 kdy král Šalamoun staví chrám a potřebuje na krov velké cedry. Dostává je od týrského krále Hírama z Curu. Hebrejsky se to město jmenuje Cur. Týr je dodnes městem na pobřeží Libanonu. V té době to bylo fénické město. Řekové nazývali Kananejce Féníčany, bylo to tedy kananejské či kenaanské město. A Šalamoun zaplatil Híramovi za všechno to dřevo, které dostal, dvaceti městy v Galileji. Proč tedy máme Galileu národů či Galileu pohanů? Protože Šalamoun ji dal Híramovi.

KJ: Pamatuješ si, co Híram o těch městech řekl?

NG: Řekni mi, co řekl.

KJ: „To jsou tam města, která jsi mi dal?“

NG: Říkáš, že nebyl moc vděčný.

KJ: Když slyším, co říká Isajahu, a dívám se na geografii, Sýrie, Libanon, Israel, co se tam dělo a kdo tam byl, vypadá to, jako že když jsi položil otázku, proč ho poslal právě tam, do Galileje pohanů, jak říká Isajahu, tak z hlediska jeho mise nezasáhl jen ty, kteří byli s ním, ale i lidi mimo.

NG: Když jsi nás tedy přivedl sem, je tu něco skutečně zajímavého. Přečtěme si 1Kr 9,11:

„Králi Híramovi z Tyru, který zásobil Šalamouna cedry a cypřiši, dřevem a zlatem dle potřeby, dal král Šalamoun 20 měst v zemi Galilejské. Když ale přišel Híram z Týru, aby viděl ta města, která mu Šalamoun daroval“, píše se: LO JAŠRU BE'EINAV, „nebyla přímá v jeho očích“. Nelíbila se mu. Řekl: „Co to jsou ta města, která jsi mi dal, ACHI?“ Líbí se mi, že ho nazývá ACHI, můj bratře. Nazvali ji tedy zemí KABUL, KAVUL. Co znamená KAVUL v biblické hebrejštině? Snad „vázaný“? Není to jasné, a možná to ani není hebrejské slovo. Je to možná kananejské slovo. Máme zde slovní hříčku, a já stále mluvím o slovních hříčkách, které badatelé nazývají „paronomasia“. Vůbec není jasné, co to slovo znamená, ale je to něco znevažujícího, protože se mu ta města nelíbila.

To tedy byla Galilea národů. Od doby Hírama se na tato města pohlíželo svrchu. Není to celá Galilea, Galilea je velká oblast. Bylo to dvacet měst v Galileji.

Posuňme se dopředu do doby Zerubabela, vůdce, který přivádí Židy zpátky z Babylónie, a máme seznam různých lidí, kde byli usazeni, a ti všichni se usadili tam, čemu dnes říkáme Judsko. Usazují se v oblastech, které byly v době Prvního chrámu jižním královstvím, královstvím Judy. Jako dítě jsem si myslel, že osídlili každý kout a skulinu. To vůbec ne. Dnes je to malá oblast v centrálním Israeli. Nezahrnuje Samaří, údolí Jezreel, ani údolí severního Jordánu. Nezahrnuje obilnici Israele. A už vůbec ne Galileu.

Takže Židé žijí v oblasti jižního Israele a nastává válka s Řeky. Ti přicházejí a chtějí odstranit židovskou víru. To je ten známý chanukový příběh, ale do toho teď nepůjdeme. Ptal ses na souvislost s řečtinou. Pro mnoho Židů byl význam slova Řekové spojen s pronásledováním. Říct „Řek“ bylo skoro totéž jako říct „odstranění mé židovské identity“. Tak se to chápalo. Dodnes, když použijete slova „helenizace“ nebo „asimilace“, tak jsou to pro mnoho Židů slova sprostá. Protože „helenizace“ znamená „vzdát se mé židovské identity“ a „helenizace“ znamená „přijmout kulturu někoho jiného místo mé kultury a víry“. Takže řečtina má velice negativní obsah, i když rabín Judah haNassi preferoval řečtinu před aramejštinou. Řečtina byla špatná, ale pro něho byla aramejšťina ještě horší.

Chanukový příběh je o Židech v jižním Israeli, pronásledovaných Řeky, kteří chtěli odstranit židovskou víru. Byla válka s Makabejskými, jež židovské zdroje nazývají také Hasmonejci. Hasmonejci, CHAŠMONAIM, bojují

s Řeky a dosáhli jistého omezeného vítězství. Vyhrávají, prohrávají, vyhrávají, prohrávají, pořád dokola. V této době někteří Židé získali základnu v Galileji.

O Galileji moc neslyšíme, dokud se nedostaneme za Izajáše. A Is 9,1 možná mluví o události z 1Kr 15,29, což je exil z Galileje za vlády Tiglath-Pilesera III asi v roce 732 př.n.l. v kontextu asyrské invaze, kdy král Achab má být právě napaden králem Israele a králem Aramu Damašku a Bůh slibuje, že král Israele bude zničen. A pak v deváté kapitole zmiňuje tu Galileu národů, což může být ten exil za krále Tiglath-Pilesera III.

Skočme teď dopředu do roku 161, 160 př.n.l. To je doba Judy Makabejského, když byl vůdcem Hasmoneovců. A čteme o vyslanci přicházejícím z Galileje. 1Mac 5,14-23. Slyšíme, že pohané z Galileje národů chtěli Židy z Galileje vymést. Vyslali tedy do Galileje armádu, vojenskou sílu pod vedením Judova bratra Simona. Ten tu armádu, která přišla napadnout Židy, poráží. V 1Mac 2,23 se píše: „Pak Simon vzal Židy z Galileje a Arbaty i s jejich manželkami a dětmi a vším, co měli a vedl je s velkou radostí do Judska“.

Kolik tedy mohlo být v Galileji Židů, pokud byl schopen Galileu vyprázdnit a přivést tyto Židy do bezpečí do Judska? Možná jich bylo tisíc nebo dva. Chápali, že to byla část biblické země Israel a oni chtěli osídlit tu zemi, kterou jim Bůh dal. Byli to židovští osadníci v Galileji a v jisté chvíli se místní populace Galileje, kteří se jmenovali Iturejci, rozhodli všechny Židy zabít. Takže poslali vojenskou expedici a přivedli Židy z Galileje zpátky do Judska.

Mohli byste říct, že se obdobná věc přihodila v moderní době, kdy 10 000 Židů žilo v Gaze, která je součástí historické země Israel. A stát Israel, ať již správně či špatně (já myslím, že špatně) řekl: „Chceme tyto Židy vyvést ven, aby je Arabové nezabili“. Tady máme skutečnou moderní paralelu k tomu, co se stalo. Takže 1Mac 5,23 – Galilea je *Judenrein*, volná od Židů. V Galileji nebyl ani jeden Žid, protože by byli zabiti, pokud by tam zůstali. Teď se přesunme kupředu k Josephovi, Starožitnosti, Antiquities 13:318, do doby Judy Aristobula. To byl jeden z pěti synů Jana Hyrkána a vládl jediný rok, 104-103 př.n.l. Josephus o něm píše: „Judah Aristobulus přinesl své zemi mnohé zisky a válčil s Itureou, jejíž velkou část připojil k Judsku, a nutil obyvatele, pokud by chtěli být v zemi i nadále, aby se dali obřezat a žili podle židovských zákonů“. Takže dobyl tuto oblast Iturey v Galileji. Iturea pokrývala velké území včetně části dnešní Sýrie a Libanonu. Nedobyl celou Iturii, ale jen tu část, kterou dnes nazýváme Galilea. A lidem v této části Iturie řekl: „Přestupte nebo odejděte“. Toto nemá až na jedinou výjimku v židovské historii obdobu. Další výjimkou je otec Jana Hyrkána, který totéž udělal Idumejcům, lidu žijícímu v dnešním jižním Judsku, kteří okupovali jižní Judsko, území kolem Hebronu. Herodes byl vnukem násilně konvertovaného Idumejce. Ti pod násilím přestoupili k judaismu.

Josephus pak pokračuje a cituje Straba, který byl řeckým historikem. Ten napsal, samozřejmě z perspektivy Řeků, to, co věděl o dobytí Galileje Judou Aristobulem. „Tento muž byl upřímný a sloužící Židům, neboť jim přidal území a získal pro ně část Iturejců, přivázal je k nim vazbou obřízky jejich genitálií“. Pro Straba, Řeka z Malé Asie, je toto bizarní a exotická ceremonie, kdy Židé říkají: „Chcete-li být součástí našeho národa, musíte se nechat obřezat“. Pro Josepha je to jen: „Dobře, následuj Tóru a dej se obřezat“.

Takže tady máme podle 1 Mac 5,23 kolem roku 160 př.n.l. Galileu, v níž není ani jeden Žid. O 60 let později je dobytá Judou Aristobulem a tehdy začíná židovské osídlení Galileje. To perfektně odpovídá tomu, co čteme u Lukáše. Slyšíme o sčítání lidu, které provádějí Římané, a říká se tam: „Musíte jít zpátky do domova svých předků“. Proč je tím domovem předků Juda, Betlém či Judea? Proč to není Nazaret? Protože Nazaret byl novým židovským osídlením. Židé tam přišli z Judska po dobytí Judou Aristobulem a usadili se v severním Israeli, tedy i v Nazaretu. Můžete doslova říct, že Ješua byl židovský osadník a že byl z rodiny, která v Galileji nebyla moc dlouho, možná sto let, tedy asi tři nebo čtyři generace. Nebyli v Galileji tak dlouho, takže si to pamatovali: „Ano, přišli jsme z Efraty, z Betléma, z té vesničky u Jerusaléma. A teď jsme v Galileji, v Nazaretu“. Tak se Ješua dostal do Galileje; později o tom slyšíme u Matouše. Nechám si to až na potom, ale lidé z Galileje byli přehlížení, dívali se na ně svrchu.

KJ: Stejná geografie je v Galileji dodnes. Galilejské jezero bylo možná větší, ale bylo to Galilejské jezero. Hory, kopce, údolí, jak se Ješua dostal z Galileje tam, kam šel, a asi je možné, že okolí cest i cesty byly stejné jako dnes.

NG: Ty cesty jsou víceméně na stejném místě z jednoduchého důvodu – že sledují přírodní linie a někdo přijde a pokusí se vybudovat novou silnici, jako kolem En Gedi. Tam si řekli: „Ta silnice má příliš mnoho zatáček, vybudujme přímější“. Ale přivalové deště přicházejí každých deset let a tu silnici spláchnou. Byl k tomu důvod, že silnice byla tam, kde byla. Takže ty stejné cesty jsou z geografických i strategických důvodů na těch samých místech po tisíce let.

KJ: Než postoupíme dál a přečteme tento verš, máš ještě co říct k jazyku, historii a kontextu Galileje? Protože myslím, že je to klíč.

NG: Je tu něco pro mne velice zajímavého. Bůh mohl svého syna poslat do světa kamkoli. Posílá ho do malé přehlížené vesničky v Galileji. Jedním z důvodů toho přehlížení je, že tamní lidé jsou židovskými osadníky. Jsou tam jen několik generací. Nemají v té zemi dlouhé kořeny. Lidé v Israeli ano, ale Židé, kteří přišli z Judska, nikoli. K tomu se ještě přidává to, že mnozí lidé v Galileji jsou konvertovaní Židé. Existovali Židé posedlí genealogiemi, Pavel o tom mluví. Ti říkali: „Já jsem skutečný, pravý Žid. Ale tvůj praděda byl k judaismu obrácen násilně. Jsi skutečný, věrný Žid, nebo jsi to udělal proto, že ti to vyhovovalo?“ Populace lidí, kteří tam žili, se nazývala Iturejci. Někteří je teď označují za „Araby“. Jedna z nejstarších zmínek o nich je u Straba, kniha 16:2. Tam říká: „Iturejci a Arabové (Arabové zde tvoří oddělenou skupinu), všichni to jsou přivandrovalci (použil slovo označující piráty na zemi) okupující celé horské pásmo“. Je to již z doby po dobytí a konverzi Iturejců, takže mluví o Iturejcích žijících v Libanonu. „Pastevci žijí na planinách, a když je přivandrovalci znepokojují, vyžadují ochranu různého druhu. Lupiči mají pevnosti, ze kterých dělají výpady“. Popisuje tedy Iturejce, kteří nebyli přemoženi Judou Aristobulem, protože se asi drželi v horách.

Iturejci v Galileji se stali Židy. Je otázkou, zda jsou tito Iturejci Semité nebo ne. Jsem dnes více než dřív přesvědčen, že to jsou možná potomci Ismaele. Jišmael měl podle Gn 25,15 a 1Par 1,31 syna jménem Jitur či Ytur, takže Iturejci by mohli být Jiturejci. 1Par 5,8-22 říká, že v Transjordánsku byla válka s různými nomádskými kmeny, a Jitur/Ytur byl jedním z nich, proto Iturejci.

Takže Iturejci, kteří přišli do Galileje a Libanonu byli těmi, kteří předtím byli v Transjordánsku, a možná byli tam všude, byli to nomádi. Máme tedy něco skutečně zajímavého. Tím místem, kde Ješua vyrůstal, nikoli kde se narodil, protože to byl podle Nového zákona Betlém, ale tam kde vyrůstal, to byl Nazaret. Proč Nazaret? Mohlo to být kdekoli. Proč v Galileji?

A tady je něco, o čem jsme již dříve mluvili. Galilea je místem, kde žijí tři typy lidí. Židé, kteří jsou potomky Jáкова a Judy, pak Židé, kteří se přidali k lidu a Bohu Israele, a říkám, že byli k přestupu donuceni násilím, ale mohli odejít. Devadesát procent domoviny Iturejců bylo v dnešním Libanonu a nikdy se nedostalo pod vládu Makabejců či Hasmonejců. Nikdy nebylo pod židovskou vládou. Mohli odejít.

Potom tady byli lidé, kteří byli jasnými pohany, mluvili řecky a někteří aramejsky. Měli jste tedy v Galileji tři typy lidí. Tak bych rád věděl, zda to nebyl jeden z důvodů, proč bylo vybráno toto místo, protože tu máme Galileu národů, Galileu pohanů, a ta je tím místem, které mu bylo vybráno, aby tam vyrostl. Co si o tom myslíš ty, Keith?

KJ: Nepřemýšlím jen o tomto, já vím, že je toho tady daleko víc, že se k tomu budeme vracet. Myslím i na to, že o něm neslyšíme až do jeho podle Lukáše asi třiceti let. Co tam dělal? S kým se setkával? Jak byl připravován k tomu, kam měl jít a co měl dělat? Bylo to díky té různorodosti a pestrosti, té diverzitě myšlení, socioekonomickým rozdílům? Tím vším jsme se ještě nezabývali. Mluvíš o místě, které je něco jako tavicí hrnc lidí z různých míst mluvících různými jazyky a různě přemýšlejících. Odtamtud je. Chceme zjistit, co dělal předtím, než přišel k Janovi.

NG: Shrnu ten židovský princip, o kterém jsem již hovořil: MA'ASEH AVOT SINAM LEBANIM. Totiž, že skutky otců se připisují synům. Jsem zvědav, jestli důvodem, proč bylo vybráno toto místo, je něco jako předpovídání, co se stane těm, kteří Ješuu následovali. Diváš-li se na počátek jeho služby – vím, že skáču dopředu, ale dostaneme se k tomu – tehdy říká: „Nejsem tu pro kenaanskou ženu. Nebudu toto poselství házet psům. Nebudu dávat psům potravu určenou pro děti. Toto je pouze pro Israel“. Ale v určitém bodě jeho služby nastal posun. Galilea národů je pro tento posun skvělým místem.

KJ: Tak jsme tady. Ten verš jsme už přečetli. Pokud jste poslouchali předchozí díly, rozumíte tomu, kdo Jan byl. Chápete, jaká byla jeho služba, kde byl. A pak Ješua říká: „Teď je čas, abych odešel z Galileje a potkal se se svým bratrancem Janem“. Proč?

NG: Aby byl pokřtěn.

KJ: Co to znamená, Nehemio?

NG: Nevím, jestli budeme mít čas, abychom se dostali ke všemu. Ale v dílu Plus bych se k tomu dostat chtěl. Možná to můžeme krátce zmínit už nyní, ty Janovy pochybnosti ve 14. verši, jestli by měl Ješuu pokřtít. Verše 16 a 17 jsou velice bohaté, je toho v nich tolik, o čem se dá mluvit. Můžete o nich napsat celou knihu. Budeme to dělat asi hodinu. Chcete-li i zbytek této diskuse, jděte na nehemiaswall.com, kde bude osmý díl Perel z hebrejských evangelií Plus pro členy mého podpůrného týmu. Je to způsob poděkování těm, kteří podporují moji službu. Rozhodli jsme se týdny střídat, jeden týden bude tento díl Plus na stránkách Keitha, další týden na těch mých. Jsou dvě služby, které toto dělají, tak jsme se rozhodli takto. Je to bonus. Mluvili jsme teď hodinu. Buďme upřímní, většina lidí nebude poslouchat ani tu hodinu. Ale pro ty, kteří skutečně chtějí jít do hloubky, zde máme ty díly Plus.

KJ: Chci vás povzbudit, abyste do těch Plus dílů šli, bude to impozantní. Ale pro ty, kteří tam jít nechtějí, je zde mnoho volně přístupného materiálu na nehemiaswall.com, bfainternational.com, máme zdarma i sérii červených písmen, Red Letter Series.

Následuje to nejpodstatnější z neveřejné části vyučování v dílu Plus.

Mt 3,13-17: doslovný překlad

13 AZ BA JEŠUA MEHAGALIL ET/L HAJARDEN LIHATVIL MIJOCHANAN, potom přišel Ješua z Galileje k tomu Jordánu k ponoření Janem (= aby byl ponořen od Jana)

14 VE JOCHANAN HAJA MESAPEK LEHATBILO VAJOMER ANI RAUI LEHATBIL MIJADCHA VEATAH BA ELAI, ale Jan byl rezervovaný k jeho ponoření a řekl: já jsem hoden být (=je záhodno, abych já byl) ponořen z té ruky a ty přicházíš ke mně

15 VAJAAN JEŠUA VAJOMER LO HANACH ŠECHEN ANU CHAJAVIM LEHAŠLIM KAL CDAKAH VE AZ HITBILEHU JOCHANAN, a odpověděl Ješua a řekl mu: Klid (nech to být), neboť jsme povinni naplnit veškerou spravedlnost. A pak ho Jochanan ponořil.

16 UMIJAD ŠEALAH MIN HAMAJIM NIFTECHU LO HAŠAMAJIM VAJARA RUACH ELOHIM JOREDET KAJONAH VEŠARTAH ALAV, a hned když vystoupil z té vody, otevřela se k němu ta nebesa a viděl ducha Božího sestupujícího jako holubici nasycenou/spočívající na něm

17 VEHINE KOL MIN HAŠAMAJIM OMER ZE BENI AHUVI MEOD MEOD NEAHAV UCHAFCI VO, a hle hlas z těch nebes říká: Toto (je) můj syn, miluji ho moc, (je) moc milovaný, moje potěšení/touha (je) v něm.

Ve verši 13 mají všechny rukopisy jako páté slovo ET místo EL, což nedává smysl, ale někteří v tom spatřují Ješuu, který o sobě řekl, že je ALFA a OMEGA, v hebrejštině tedy ALEF a TAV: ET.

Verš 14 – RAUI znamená v Tanachu náznak, ve smyslu znakové řeči hluchých, ale podle slovníku Jastrowa může znamenat také „vybraný, zvolený, určený, předurčený, schopný, být hoden, přizpůsobený“.

Verš 15 – HANACH, „měj odpočinek“ je první slovo, které Ješua v Matoušovi řekl. Pochází to ze slova NOACH, z kořene, který znamená „odpočinek“. Takže HANACH znamená „nech to odpočívat“, „nech to v klidu“, „nech to být“.

Verš 16 – ŠARTA RUACH, „spochinutí ducha“: slovo ŠARTA, se sice nevyskytuje v Tanachu, ale je dobře známé například z pasáže jeruzalémského Talmudu, Suka 5,1, kde se mluví o nabírání vody při oslavě svátku stánků z Gichonského pramene nebo nádrže Šiloach, které se zúčastnil i prorok Jonáš, syn Amitaje, a když vstoupil do domu, kde se voda nabírala, ŠARTA RUACH HAKODEŠ, „duch svatý na něm spochinul“. Jde o hebrejštinu druhého chrámu, která se od hebrejštiny prvního chrámu liší. V Is 11,1-2 je ekvivalent v hebrejštině prvního chrámu:

Is 11,2: VENACHAH ALAV RUACH JEHOVAH RUACH CHACHMAH UVINAH RUACH ECAH UGEVURAH RUACH DAAT UJIREAT JEHOVAH, a spočíval/odpočinul na něm duch Jehovah, duch moudrosti a porozumění, duch rady a moci, duch poznání a strachu Jehovah.

NUACH, hebrejské slovo z Tanachu (=z doby prvního chrámu) je ekvivalentem k ŠARTA hebrejštiny druhého chrámu.

ŠARA doslova znamená namočený/nasycený vodou; Ješua, když vystoupil mokrý z vody, byl navíc „namočen“ duchem svatým.

Verš 17 nastoluje synoptický problém či synoptickou otázku. Synoptika je porovnávání textu popisující stejnou událost mezi různými evangelií, čímž získáváme úplnější a plastičtější obrázek o tom, co se událo. Marek, Lukáš a Matouš i Jan mají stejnou scénu se sestupující holubicí. Evangelijní zprávy se liší v tom, kdo ji vidí a kdo co slyší. Podle Matouše a Marka vidí holubici Ješua. Podle Lukáše ji snad vidí všichni a podle Jana ji vidí konkrétně Jan ponořující. To se nevylučuje, to vidění mohli mít všichni. V řeckém Matoušovi se o té holubici nemluví jako o holubici, ale o „něčem jako holubice“.

Existují Evangelijní paralely, *Gospel parallels*, pocházejí od prvních následovníků Ješuy a jsou řazené mezi hypokryfní knihy. Zmiňují Evangelium podle Hebrejů a Evangelium Ebionitů. Ebionité byli židovskými následovníky Ješuy, kteří žili v záměrné chudobě. Církevní otcové jako Epifanes je řadili mezi heretiky; Epifanes cituje jejich evangelium, které bylo od toho standardního odlišné: „Když byli lidé ponořeni, přišel Ješua, aby byl ponořen od Jana. Když Ješua vystoupil z vody, otevřela se nebesa a Ješua viděl ducha svatého sestupujícího ve tvaru holubice, který do něj vstoupil. A hlas z nebe říká: Ty jsi můj milovaný syn, tebou jsem potěšen. A dnes jsem tě znova zplodil.“ Je zajímavé, že toto říká evangelium považované za heretické. „A ihned se kolem rozšířilo velké světlo a Jan řekl Ješuo: ‘Kdo jsi, Pane?’ A opět se ozval hlas z nebe, jenž řekl: ‘Toto je můj milovaný syn, ve kterém mám potěšení’.“ Tentokrát měl toto zjevení Jan. „Potom padl Jan před Ješou a řekl: ‘Pane, naléhavě prosím, ponoř mě’. On to ale Janovi zakázal a řekl: ‘Nech to tak být, protože to odpovídá tomu, aby se všechno naplnilo’.“ Je zajímavé, že tady to řekl až po ponoření, když ho Jan žádal o křest. Tento text ale není součástí Nového zákona. Usuzuji, že se někdo snažil harmonizovat výpovědi Marka, Matouše, Lukáše a Jana a toto je výsledek. Nebo byly různé nezávislé tradice o tom, co se přihodilo během Ješua života. Lukáš hned v úvodu píše, že o zapsání těch událostí se pokoušeli mnozí a toto je možná jeden z těch záznamů, které Lukáš vyřadil, protože je považoval za nepřesné.

Apokryfní evangelium podle Hebrejů, jak o něm píše Jerome, je odlišné od apokryfního evangelia Ebionitů. Píše: „Když Pán vystoupil z vody, Duch svatý sestoupil a spočinul na něm a řekl mu: ‘Můj synu, ve všech prorocích jsem na tebe čekal, až přijdeš, a já v tobě odpočívám, protože ty jsi můj odpočinek a můj prvorozený syn, který vládne navždy’“. To je úplně jiná verze. Tyto příběhy kolovaly, byť se nedostaly do kanonické verze evangelií.

Důležité je toto: Když se podíváte na církevní otce, kteří citovali Mt 3,17 a na ty nejranější manuskripty Lukáše, najdete tuto verzi: Místo: „Toto je můj milovaný syn, v němž mám veliké potěšení“, čteme: „Ty jsi můj syn, já jsem tě dnes zplodil“. Toto čtení se objevuje ve staré latině, v kodexu Beza, u Klementa z Alexandrie, Origena, Augustýna, v evangeliu Ebionitů. Tanach ho uvádí v Žalmu 2,7: „Řekl mi: Ty jsi můj syn, já jsem tě dnes zplodil“ (ČSP). Zde Jehovah mluví k někomu, kdo může být Ješou, králem Davidem, Israelem.. Justin Martyr v Dialogu s Tryfonem napsal, že tím adresátem je David, který stojí na místě Ježíše.

Odkud pochází výrok: „Toto je můj milovaný syn, v němž mám veliké potěšení“? Z Is 42,1: „Hle, můj otrok, kterého budu pevně držet, můj vyvolený, ve kterém má moje duše potěšení“. Mt 3,17 (Ješuoovo ponoření) a Mt 17,5 (transfigurace) čtou v řečtině doslova totéž.

Jak to, že některé manuskripty (čtení) se přiklonily k citaci ze Ž 2,7 a jiné z Is 42,1? Někteří badatelé vysvětlují, že to souvisí s herezí, které se říká adoptivní hereze a která říká, že Ješua byl Božím synem proto, že jím byl adoptován a stal se synem ve dni ponoření – proto už není zapotřebí narození z panny. Je možné, že když Lukáš doslova citoval Žalm 2,7 jako naplněné proctví o Ješuoovi, že ho někteří mírnili a říkali, že to zní jako adoptivní hereze a že by ten citát měl změnit, aby text nebyl vnímán jako její potvrzení. Mohlo to být i opačně, když některý zastávce adoptivní heretické teorie při opisování vložil do textu toto znění Ž 2,7 místo Is 42,1.

Kdy se podle Lukáše stal Ješua Božím synem? Mohl se jím stát 1) při narození, 2) při ponoření, 3) při transfiguraci, a podle Sk 13,32-33 při vzkříšení, s odkazem na Ž 2,7. Někdo by mohl říct, že si Lukáš protiřečí, ale dá se také říci, že všechny možnosti jsou pravdivé, protože se navzájem nevylučují. Jde o hebrejský způsob uvažování, kdy je řada důvodů či vysvětlení pro totéž a je to běžné i v biblickém způsobu myšlení. Jsou na tom také založené slovní hříčky, jako když se Esauovi říká EDOM, „červený“ jak podle červené čočky, za kterou prodal své právo provorozenství, tak i proto, že se narodil s rezavě červeným ochlupením. Platí obojí.